

Maria de Groot: Het materiële gevecht om de macht (1987)

Geboren 1937, dichteres en theologe.

Sieth Delhaas

Kerk en Wereld, Geloven in macht, 1987

Sonnet tegen het patriarchaat

*Als het geleerde leugen is gebleken
Het onderricht van twintig eeuwen vals
hervindt een vrouw zich op een morgen als
de zwaan die aan de eenden is ontweken.*

*Rond haar de meren en de spiegelingen
van losgewaaide wolken, rijzend licht
en in haar het verbijsterend bericht
van een vogel op vlucht die zich niet laat ringen.*

*Zij gaat en vliegt tegen de zwaarte in
van de verschijning die zij is geworden,
Zij weet: een vogel overwint de horden
en zweeft boven der wateren begin.*

*Verdwenen zijn de kooien en de korven,
wapens en jagers; aan elkaar gestorven.*

Maria de Groot

De verbinding van jou naar Kerk en Wereld, ligt die in het gegeven dat Tea Rienksma bij jou in de Ecclesia in Den Haag meedeed in de vrouwengroep feminisme en theologie?

Trudi Klijn heeft al in 1975 door haar ervaringen met deze nieuwe vorm van theologiseren de contacten tussen een aantal theologen in Nederland gelegd. Toen is de zogenaamde groep 'Driebergen' ontstaan waaraan ik ook deelnam. Vanuit die ervaringen ben ik vrij snel in Den Haag met een groep begonnen. Als predikant had ik eigenlijk al die ervaringen, die binnen de feministische theologie aan de orde komen aan den lijve doorgemaakt. Dus het lag klaar bij mij om het te vertellen. Toen ik in de Ecclesia met vrouwen begon sloeg dat direct aan. Later heeft Tea die in die groep zat die functie op Kerk en Wereld gekregen. Mijn betrokkenheid bij de cursussen op Kerk en Wereld is wat in fases gegaan, in het begin, vanaf eind 1977 heb ik regelmatig meegewerkt, maar na mijn verhuizing vanuit Scheveningen naar Woudsend in Friesland is dat snel verminderd tot één keer per jaar. Ik had die

zaterdag hard nodig in mijn eigen werkplaats 'Fleurstift'. Begonnen ben ik met de exegetische cursussen. Voor ons was het allemaal heel nieuw.

Als ik mezelf daar zo doorheen zie wandelen dan was het zo: je was zelf op zoek, je werd gestimuleerd door al die ontmoetingen met vrouwen en je zocht alsmaar verder. Er zat vaart in.

Deze beweging heeft zijn eigen tempo. Het was een heel snel tempo en ik denk, dat één van mijn – misschien niet helemaal bewuste – motivaties om naar Woudsend te gaan was, dat ik de zaak wilde uitdiepen. Ik zit hier nu zes jaar en ik heb de ervaring, dat ik in mijn werkplaats inderdaad een heel jaar met het evangelie naar Maria bezig ben.

De vrouwen die aanvankelijk op Kerk en Wereld kwamen hadden een honger en dorst naar steeds iets nieuws. Daar wil ik nu de kanttekening bij plaatsen, dat we niet in de fout moeten vervallen, dat we steeds vragen naar iets nieuws. Dat heeft mij als één van de vrouwelijke theologes die daar inleidingen moesten houden, wel eens wat moeite gekost. Dan zei men vaak: ja, maar dat hebben we al een keer gehoord. Wat brengt het nou voor nieuws! Terwijl wij als theologen vaak bezig waren om iedere punt en iedere komma te overwegen in het licht van: hoe kunnen we nu verder? Dus ik zou liever de weg naar de diepte in willen en niet steeds maar iets nieuws.

Met deze exegetische weekends hadden we nog heel lang door kunnen gaan, maar al doende werd steeds duidelijker de betrekkelijkheid van de bijbelse canon en dat je de bijbel heel relatief bekijken kon. De ontdekking dat al de geschriften er omheen niet in de bijbel waren opgenomen stimuleerde de belangstelling voor de gnosis. Dat werd voor mij versterkt door allerlei vrouwen die ik op Kerk en Wereld ontmoette. Ik gaf dan op verzoek een weekend over gnosis. Ik herinner me de eerste tekst die we behandelden 'Das Lied von der Perle', vrij willekeurig gekozen en door mij gefotokopieerd uit een gnostische bibliotheek. Toen kwamen er andere vrouwen die me vertelden, dat er ook een evangelie naar Philippus en een evangelie der Waarheid is.

De vraag of er dan geen geschriften bestonden waar vrouwen meer tot haar recht kwamen of teksten van vrouwen zelf, werd steeds meer gehoord. En dan komt ook de vraag: ja, maar is er dan geen evangelie naar Maria? En dat blijkt er dan wel te zijn. Ik geloof zeker, dat wij als vrouwen die met de feministische theologie bezig zijn er een grote rol in hebben gespeeld, dat er nu vertalingen van het evangelie naar Maria zijn, dat al in 1896 was ontdekt. Helaas zat het niet in de Nag Hamadi bibliotheek van de gnostiek, die in 1945 werd gevonden. Wat we hebben is nog maar heel fragmentarisch en je kunt hopen, dat het nog eens in zijn geheel tevoorschijn komt Ik weet, dat de cursussen over gnostiek enorm zijn aangeslagen op Kerk en Wereld en ik kon dat vanuit Woudsend niet blijven doen. Ik heb toen de theologe Marijke de Jong bijgepraat en die heeft het van mij overgenomen en later weer anderen.

Ik hoop, dat die gnostische lijn mede door ons feministisch theologiseren meer geïntegreerd gaat worden in de bestaande theologie. Omdat juist in die gnostische traditie veel meer ruimte zit voor vrouwen. Maar wij moeten ons daarop niet verkijken, want binnen de officiële theologie zijn de weerstanden daartegen nog heel groot.

Je krijgt dus een heel moeilijke situatie. Je bent als vrouwen bezig met feministische theologie, dat is al heel bedreigend, en dan breng je daarbij ook nog ter sprake boeken die niet canoniek zijn verklaard. Dus we maken ons heel kwetsbaar. Ik merk telkens opnieuw dat

de weerstanden heel groot zijn. Daar ligt nog zoveel werk en studie voor ons. En ik hoop echt, dat men op Kerk en Wereld met die lijn doorgaat

Vrouwen voelen zich binnen de gnostiek serieus genomen. Dat zie je in de teksten gebeuren. Maria van Magdala lijkt dé apostel ook van die beweging tegenover Petrus van de zogenaamd canonieke.

Welk belang hebben deze teksten voor het menselijk bestaan in onze samenleving?

Als ik het voor mijzelf mag formuleren, dan heb ik het idee dat je in die gnoscultuur kunt opademen als vrouw. Er kwamen op die weekends ook juist vrouwen die allang niet meer kerkelijk of nooit kerkelijk geweest waren.

En zonder nu – ik ben echt een bijbels theoloog – iets te willen verliezen van de joods-christelijke traditie, heb ik toch het gevoel, dat je binnen dit kader van de gnosis daar op een andere manier mee om kunt gaan zodat het voor mensen van deze tijd weer aansprekelijk wordt. Meer vrijheid, meer verantwoordelijkheid, meer durf ook om andere beeldvormingen uit te proberen. Meer geloof in de mens, in de vermogens van de mens.

Meer vrijheid en verantwoordelijkheid, ik kan me voorstellen dat veel mensen in het verleden en ook nu dit juist bedreigend vinden als je een angstig mens bent of een mens met macht.

Ja natuurlijk, en het is ook in die eerste eeuwen gelijk de nek omgedraaid, want een hiërarchie, daar kunnen de mensen van de gnosis ook niets mee. Je wordt in de gnosis bij jezelf teruggebracht. Zelfkennis bijvoorbeeld wordt daarin heel hoog aangeslagen en dat is in alle opzichten bedreigend voor machten. Ik zie persoonlijk heel goed relaties tussen gnosis en bezig zijn met politiek engagement. Dat wordt ook vaak uit elkaar gespeeld. Een voorbeeld is te vinden in het evangelie naar Maria. Daarin wordt één van de grote boosdoeners in het menselijk bestaan genoemd, de onwetendheid. Maria heeft een visioen waarin Jezus vertelt dat als de mens gestorven is, de ziel door de verschillende machten heen gaat breken naar de eeuwige rust. Dus alle machten waar ze in haar leven mee geworsteld heeft vindt ze na haar dood nog een keer terug. Voor zover ze die voor haar dood heeft overwonnen kan ze die zonder meer passeren. Dat is heel herkenbaar, geloof ik. En één van die machten is ook de onwetendheid.

Als ik kijk naar het ‘wir haben es nicht gewusst’, waarmee in de Tweede Wereldoorlog zich die vreselijke catastrofe heeft kunnen voltrekken van Jodenvervolging en volkerenmoord, dan heeft dat met onwetendheid te maken. Maar onze eeuwenlange onderdrukking als vrouw óók. Dus wat je in de gnosis juist ziet is, dat mensen worden opgeroepen om zich bewust te worden, om zelfkennis op te doen, zich ook bewust te worden van hun situatie op aarde, maar – en dat vind ik zelf heel belangrijk – ook nog met die extra dimensie van onder welk licht valt jouw situatie op aarde. Dat kan ik zelf nooit missen. Daarom zul je mij ook nooit alleen maar in een politieke beweging vinden. Dat moet er wel bij en dat vind ik beide in de gnosis terug. Dus gnosis heeft wel degelijk een link naar de politiek.

Ik voel naar mijzelf toe wel eens die verwijten en dan is het moeilijk om veel over jezelf te vertellen. Dan lijkt het of je je straatje wilt schoon vegen. Maar de vormgeving van deze werkplaats hier is economisch onafhankelijk opgezet. Dat is de grondslag. Door die economische onafhankelijkheid is er ook de geestelijke onafhankelijkheid. Ik ben nooit los van politiek en materieel bezig zijn.

Terugkijkend naar wat er de afgelopen tien jaar is gebeurd moeten er ook lijnen naar de toekomst worden getrokken. Wat zie jij als belangrijk voor de nabije toekomst?

Ik zie twee dingen, maar ik geloof dat daarmee dan twee strategiegroepen van vrouwen aan de gang zouden moeten. Ik heb 'vrouw-en-macht', het programma van dit lustrum, net gelezen. Dat is nu van de eerste orde; hoe krijg je voor die vulkanische uitbarsting, zoals jij het noemt en die hier en daar ook al verdieping heeft gevonden, hoe krijg je daar nu een economische basis voor binnen de kerkelijke structuren en daarbuiten, zodat we als vrouwen ook werkelijk beheerders worden van gelden? Zelf daarover ook kunnen beschikken en kunnen besteden voor de kerk van de toekomst zoals wij die zien. En dan neem ik dat woord kerk maar heel ruim. Het materiële gevecht om die invloed, die macht is heel belangrijk.

En het tweede wat belangrijk is – en daar ben ik zelf meer geschikt voor – is die theologische verdieping.

We staan nog maar aan het begin. Want een nieuwe vormgeving van de theologie waarmee wij bezig zijn heeft nog tientallen jaren nodig. En dan nog het gesprek met de heersende theologie! Hoe dat misschien ook naast elkaar moet blijven staan, dat weet ik niet. Het is veel omvattender dan we aanvankelijk hebben gedacht Daar komt iedereen die lezingen houdt wel achter. Het zijn niet alleen maar de feministische perspectieven die je inbrengt, maar zodra je dat doet komt aan het licht, dat je een heel andere theologie aanhangt dan veel mensen die naar je zitten te luisteren. Het is een andere visie op Jezus van Nazareth, een ander godsbeeld, een ander mensbeeld. En voor mij is als eerste punt met die nieuwe theologie verbonden het gesprek met het Jodendom. Een voortdurende uitwisseling met joodse vrouwen en met heel het joodse denken.

Zijn dat joodse vrouwen die dit vanuit feministische perspectief benaderen?

Ja, we hebben onlangs een weekend op Kerk en Wereld gehad waar ik met joodse vrouwen in een forum heb gezeten. Ik bestudeer de joodse boeken en commentaren en soms doe ik mee aan de OJEC-ontmoetingen (Ontmoetingen Joden en Christenen). Er zijn ook plannen voor samenwerking met joodse vrouwen meer op inhoudelijk gebied zoals bijbeluitleg.

Het jodendom is het hart van de bijbel en ik zie onze feministische beweging als een mogelijkheid, als een *uur U* eerlijk gezegd, om de kerkelijke traditie opnieuw open te breken naar een dialoog met joden. Dat is mijn invalshoek.

Denk jij dat de aandacht voor feministische theologie in de omvang zoals we die deze tien jaar bij vrouwen hebben zien groeien, blijvend is?

Ik denk dat die blijvend groeiend zal zijn áls we in staat zijn daar podia voor te creëren. Als ik zie in mijn werkplaats – hoe bescheiden van opzet die is met groepjes van tien à twaalf vrouwen – dat ik de vraag naar samenkomsten helemaal niet aan kan, dan denk ik dat dat voor alle streken van Nederland geldt. Er is een enorme belangstelling. En er zou een noodkreet naar alle kerkelijke instituten moeten gaan van: zien jullie niet dat de oogst rijp is en er moeten veel meer arbeidsters komen en die moeten betaald worden. En er moeten meer plaatsen zijn zodat die oogst kan worden binnengehaald!

Waarom kunnen wij – zoals ik in mijn werkplaats bezig ben – niet gewoon fulltime, zoals zoveel mannelijke theologen in de kerk, werken? Ik geloof dat we in de toekomst wel daarheen moeten. Ik vind, dat we daar ook recht op hebben. We hebben recht op de helft van de middelen.

Dat zijn de problemen die vandaag levensgroot aanwezig zijn. Het is heel zwaar wat ik in mijn werkplaats doe. Ik heb indertijd gekozen voor de economische onafhankelijkheid, dat is een politieke keuze geweest. Ik had mijn idealen toen ik hier kwam. Maar de helft van je tijd gaat naar andere dingen: het verdienen van je brood, het in stand houden van je huis. Dat doe ik met liefde en ik geloof dat het ook goed is dat ik op die manier midden in de maatschappij ook alle klappen krijg, die iedereen krijgt. Maar het is toch vreselijk jammer – dat zeggen ook de vrouwen die hier komen, – dat ik zo vaak “nee” moet zeggen. Ik weet ook niet of ik het nog heel lang op deze manier kan doen en of ik niet moet gaan zoeken naar andere mogelijkheden. Maar die vrijheid van handelen en spreken heb ik nu wel.

Een ander punt over de cursussen op Kerk en Wereld waar de kerken ook mee te maken hebben is, dat ik tijdens een aantal daarvan getroffen werd door de vieringen die op het eind van zo'n cursus ontstonden. Dan was er wel een viering geprogrammeerd, maar dan ontstond er een spontane viering met bijdragen die vaak heel ontroerend en indrukwekkend waren.

Wil dat zeggen dat vrouwen honger hebben naar andersoortige vieringen?

Ja, dat denk ik wel. En dat ze het vermogen hebben om zo'n heel weekend intensief met elkaar om te gaan en dat dan ook vorm te geven. Om dan niet bij een viering intellectueel afstand te nemen maar dat in symbolen, in een spel, een dans of lied uit te drukken of gewoon in een huilen of lachen. Die levensechtheid van liturgie heb ik daar een aantal keren indrukwekkend ervaren.

Maar daarna gaan vrouwen terug naar haar eigen plek en dan is er vaak in tijden geen mogelijkheid om zo'n viering opnieuw te beleven. Wat betekent dat op den duur voor de gevestigde kerk?

Ik weet het niet. Ik ben door al mijn ervaringen met de kerk langzamerhand zo ver van het instituut af gekomen. Je wordt ook teruggestoten. Als je komt met je levende water dan word je al bij de drempel teruggegooid. Dat is een ervaring die vreselijk is. Ik lijd daar heel erg onder en ik weet er ook geen antwoord op. Daarom zeg ik: er moet een noodkreet naar de kerken, want het kan zo niet langer. In plaats dat ze de kraan dicht draaien moeten alle kranen worden open gezet.

Maar als we kijken naar de werkelijkheid van vandaag, dan moeten we er toch op rekenen, dat we voorlopig aan dove-mans-oren praten! Wat moeten de vrouwen dan, persoonlijk, maar ook als beweging?

Het is natuurlijk een kwestie van overleven in de woestijn. Daarom zoek je elkaar op. Daarom functioneert deze kleine werkplaats ook heel goed. Er zijn in het hele land wel mogelijkheden, maar het blijft overleven in de woestijn. Als we niet met z'n allen een actie kunnen bedenken waardoor we onze eisen vervuld krijgen, dan moeten we serieus zo'n alternatief netwerk gaan vormen.

Bedoel je zoiets als het initiatief van de VIKS-groep in Rotterdam 'breng de kerk in balans' als reactie op het stopzetten door de drie grote kerken van geld aan de sectie 'De Vrouw in Kerk en Samenleving' van de Raad van Kerken?

Ja, bijvoorbeeld. En de werkplaats 'Het Spint' in Deventer. Ik weet wel dat geld voor 'Het Spint' is er maar voor vier jaar, maar juist daarom moeten we die kerken zover krijgen dat ze ons een groot deel van hun middelen ter beschikking stellen. De kans is heel klein dat ze dat

doen, maar dan moeten we in het verlengde van het Rotterdamse initiatief middelen verzamelen en zelf dat netwerk stevig in elkaar zetten.

Het is droevig dat het zo is, maar als de kerken gaan zien dat die initiatieven niet kapot te krijgen zijn, dan zullen ze ons uiteindelijk wel serieus moeten nemen.